

SAUL FRIEDLÄNDER
Nazi Almanyası ve Yahudiler
CİLT 1
Zulüm Yılları
(1933-1939)

SAUL FRIEDLÄNDER 1932'de Prag'da Almanca konuşan Yahudi bir ailenin oğlu olarak doğdu. Çekoslovakya'nın Nazi işgaline uğraması üzerine ailesiyle Fransa'ya iltica etti. Fransa'nın işgalinden sonra ailesi Auschwitz toplama kampında öldürülmeden önce onu saklamayı ve kaçırmayı başardı. 1948'de İsrail'e gitti. Daha sonra Fransa'da siyaset bilimi, İsviçre'de tarih eğitimi aldı. Yahudilerin ve Holokost'un tarihinde uzmanlaştı. 1967'de Kudüs Üniversitesi'nde ders vermeye başladı. Almanya ve İsviçre'de misafir profesörlüklerde bulundu. *History & Memory* dergisinin kurucularındandır. Başka ödüllerin yanı sıra 2007'de Alman yayıncılarının verdiği Barış Ödülü'ne, 2008'de Pulitzer Ödülü'ne layık görülmüştür.

Nazi Germany and the Jews.

Volume I: The Years of Persecution, 1933-1939

© 1997 Saul Friedländer

Kitabın yayın hakları Asli Karasuil Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
Georges Borchardt, Inc.'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 2291 • Politika Dizisi 143

ISBN-13: 978-975-05-1912-3 • ISBN-13: 978-975-05-1911-6 (Tk. No.)

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

YAYINA HAZIRLAYAN Işıl Kurnaz

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Emre Bayın

BASKI ve CILT Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldrımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SAUL FRIEDLÄNDER

Nazi Almanyası ve Yahudiler

CİLT 1

Zulüm Yılları

(1933-1939)

Nazi Germany and the Jews

Volume I

The Years of Persecution, 1933-1939

ÇEVİREN *Ali Selman*

Omer, Elam ve Tom'a...

Almanya'da bir Yahudi olmak istemezdim.

– HERMANN GÖRING, 12 Kasım 1938

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	11
GİRİŞ	13

BİRİNCİ KISIM

Bir Başlangıç ve Son

1 ÜÇÜNCÜ REICH'A DOĞRU	23
2 RIZA GÖSTEREN SEÇKİNLER, TEHDİT EDİLEN SEÇKİNLER	59
3 ARINDIRICI ANTI-SEMITİZM	95
4 YENİ GETTO	139
5 YASALARIN RUHU	173

İKİNCİ KISIM

Tuzak

6 SAVAŞ VE FIŞLEME	205
7 PARIS, VARŞOVA, BERLİN VE VİYANA	241

8	AVUSTURYA MODELİ?	271
9	SALDIRI	301
10	GERİDE KALAN ENKAZ	339
	KAYNAKÇA	367
	DİZİN	387

TEŞEKKÜR

Bu kitap üzerine çalışırken çok farklı biçimlerde destek gördüm. Montreal'den Maxwell Cummings Ailesi'nin ve Los Angeles'dan 1939 Kulübü'nün, Tel Aviv Üniversitesi'nde ve UCLA'de sağladıkları destek, bu projenin tamamlanmasını kolaylaştırdı. Irvine California Üniversitesi Beşeri Araştırmalar Enstitüsü'nde (1992) ve Los Angeles Getty Sanat Tarihi ve Beşeri Bilimler Merkezi'nde (1996) kısa süreli konaklamalarım bana paha biçilmez bir ayrıcalık sağladı: Boş zaman. Yıllar boyunca, Tel Aviv Üniversitesi Wiener Kütüphanesi, UCLA Üniversitesi Araştırma Kütüphanesi, New York Leo Baeck Enstitüsü Arşivleri ve Münih Institut für Zeitgeschichte arşivlerinin zengin kaynaklarından ve cömert desteklerinden çok yararlandım.

Arkadaşlarım ve meslektaşlarım, taslak hâlindeki kitabın çeşitli bölümlerini sabırla okudular ve çeşitli aşamalarını izlediler. Hepsinden çok yararlı tavsiyeler aldım. UCLA'den Joyce Appleby, Carlo Ginzburg ve Hans Rogger'a; Tel Aviv Üniversitesi'nden arkadaşlarım, meslektaşlarım olan *History & Memory* editörlerine, özellikle de bu projeye ilgili önemli değerlendirmeleri ve sürekli desteği için Gulie Ne'eman Arad'a, ayrıca Dan Diner ve Philippa Shimrat'a teşekkür etmek isterim. Omer Bartov (Rutgers), Philippe Burrin (Cenevre), Sidra ve Yaron Ezrahi (Kudüs) ve Norbert Frei'a (Münih) şükranlarımı sunarım. Ayrıca, araştırma asistanlarım Orna Kenan, Christopher Kenway ve Gavriel Rosenfeld'e çok şey borçluyum. Bildik ilkenin bu kitap için de geçerli olduğunu söylemeye bile gerek yok: Kitaptaki hatalar bana aittir.

Merhum Amos Funkenstein maalesef taslağın bütününe okuyamadı fakat onunla birçok düşüncemi ve kaygımı neredeyse sonuna kadar paylaştım.

Beni fazlasıyla cesaretlendirdi ve anlatamayacağım derecede çok sevdiğim en yakın arkadaşşıma olan şükran borcumu kelimelerle ifade edemiyorum.

Hem Aaron Asher hem de Susan H. Llewellyn, ilk defa tamamını İngilizce yazdığım bu kitabın yayına hazırlanmasına katkıda bulundular. Arkadaşım ve eski yayıncım Aaron, Fransızcaya bulanmış taslak metne, entelektüel sezgileri ve dil becerisi ile katkıda bulundu. Sue metne kendi biçimsel hassasiyetini kattı. HarperCollins'deki editörüm Hugh Van Dusen çok deneyimli ve özenliydi, sürecin tüm safhalarını uzman bakışı ile izledi. Yardımcı editör Katherine Ekrem, her zaman nezaketle, etkileyici bir verimlilik sergiledi. Birleşik Devletler'de, yayınlanan ilk kitabım *Pius XII and the Third Reich*'dan beri (1964) beni, daha sonra arkadaş olduğumuz, Georges ve Anne Borchardt temsil etti.

Hagith, otuz yedi yıldır yaptığım her iş için hayati önem taşıyan sıcaklığını ve desteğini sundu. Bu destek, kitabın hazırlanması için harcanan uzun zaman boyunca, her zaman olduğundan daha belirleyici oldu. Yıllar önceki bir kitabımı çocuklarımız Eli, David ve Michal'a ithaf etmiştim; bu kitabı torunlarımıza ithaf ediyorum.

GİRİŞ

Nazi döneminin hemen öncesinde doğan benim kuşağımdan tarihçilerin çoğu, o yılların olayları arasında yol alabilmek için sadece herhangi bir ortak tarih araştırması ve yorumu yapmanın yeterli olmayacağını, aynı zamanda, kendi yaşamlarımızdaki belirleyici unsurlarla da hesaplaşmanın ve yüzleşmenin gerekeceğini, açık veya örtülü olarak kabul ederler. Bu kabul, Nazi rejiminin nasıl tanımlanacağına, içsel dinamiklerinin nasıl yorumlanacağına, hem tüm cürümlerinin ve hem de sıradanlığının nasıl yeterince açıklanabileceğine ya da buradan hareketle, daha geniş bir tarihsel bağlamda nereye ve nasıl yerleştirileceğine dair aramızda bir uzlaşma sağlamaz.¹ Yine de, aramızdaki anlaşmazlıklara rağmen, sanırım çoğumuzun paylaştığı nokta, geçmiş tasvir etme çabasına kişisel olarak katılma kararıdır ve özellikle araştırmalarımızı kaçınılmaz kılan da budur.

Bir sonraki kuşağın tarihçileri için –ve artık ondan bir sonraki kuşağın tarihçileri için de– diğer insanlar için olduğu gibi, Hitler’in Reich’ı, İkinci Dünya Savaşı ve Avrupa Yahudilerinin kaderi, paylaşılan bir hafızayı temsil et-

1 Bizimle ortak hiçbir zemini olmayan aynı kuşaktan küçük bir tarihçi grubunun Nazizm ve Holocaust’u savunan yorumları, 1980 ortalarına “tarihçiler çatışması” döneminde sert bir karşılık bulmuştur. Bu özel tartışma için bkz. Charles S. Maier, *The Unmasterable Past: History, Holocaust and German National Identity*, Cambridge, Mass., 1988 ve Richard J. Evans, *In Hitler’s Shadow: West German Historians and the Attempt to Escape from the Nazi Past*, New York, 1989; konuların özellikle güçlü bir kavrayışla tartışıldığı bir kaynak olarak bkz. Steven E. Aschheim, *Culture and Catastrophe: German and Jewish Confrontations with National Socialism and Other Crises*, New York, 1996. Holocaust’un tarihsel sunumu üzerine bu ve diğer tartışmalar için şu derlemelerin içindeki metinlere bakılabilir: Derleyen Peter Baldwin, *Reworking the Past: Hitler, the Holocaust and the Historians*, Boston, 1990 ve derleyen Saul Friedländer, *Probing the Limits of Representation: Nazism and the “Final Solution”*, Cambridge, Mass., 1992.

mez. Yine de, çelişkili bir biçimde, günümüz tarihsel bilincinde bu olguların işgal ettiği konum, birkaç on yıl öncesine göre çok daha merkezî görünüyor. Hakikatler sorgulandıkça ve kanıtlar inkâr edildikçe, yorumlar ve ortaya konulan anılar karşı karşıya geldikçe, tarihsel sorumluluğa dair beyanlar periyodik olarak kamusal alanda gündeme taşındıkça, süregelen tartışmalar sertliğini koruma eğilimi gösteriyor. İçinde yaşadığımız soykırım ve kitlesel suç çağında, Avrupa Yahudilerinin imhası, özgül tarihsel bağlamından bağımsız olarak, birçok insan için her tür kötülüğün derecesinin saptanmasını sağlayacak kötülüğün nihai standardı olarak görülüyor. Bu tartışmalarda tarihçinin merkezî bir rolü var. Benim kuşağım için, bu geçmişi aynı anda hem hafızada hem de fiili algıda yaşıyor olmak sarsıcı bir uyumsuzluk yaratabilir; ancak aynı zamanda, başka türlü mümkün olamayacak kavrayışlara da vesile olabilir.

Faillerin politikalarının, gerçekleştiği toplumun tutumunun ve kurbanların dünyasının bütünsel bir çerçeve içinde dillendirilebildiği bir tarihsel Holocaust açıklamasının kurgulanması önemli bir sorun olarak ortada durmaktadır. Bu olanların çok iyi bilinen bazı tarihsel tasvirleri esas olarak Nazi imha makinesi ve ölüm üzerine odaklanırken, daha geniş toplum kesimine, daha geniş Avrupa ve dünya sahnesine ya da kurbanların değişen kaderine gösterdikleri ilgi yetersizdir; diğer bazıları, daha sıklıkla, kurbanların tarihine belirgin biçimde yoğunlaşırken, Nazi politikalarına ve çevreleyen dünyaya sınırlı bir çözümleme getirirler.² Bu çalışma, Nazi politikalarının asli unsur olduğu ancak çevreleyen dünyanın ve kurbanların tutumlarının, tepkilerinin ve kaderinin de tarihin göz önüne serilmesinin tamamlayıcı parçası olduğu bir açıklama sunma çabasında olacak.

Birçok çalışmada, kurbanların genellenen çaresizliği ve edilgenliği ya da imha edilmelerine varacak olan akışı değiştirmedeki yetersizliği örtük biçimde varsayılır ve bu, onları tarihsel arka planın durağan ve soyut bir unsuruna dönüştürür. Yahudi erkek, kadın ve çocukların yaşamlarının ve gerçek hislerinin bilgisine sahip olmadan, Nazi tutum ve politikalarının tam bir değerlendirmesinin mümkün olamayacağı sıklıkla unutulur. Dolayısıyla burada, gelişmekte olan Nazi politikalarının ve bu politikaların gelişimine etki eden Alman ve Avrupa toplumlarının sergilediği tutumların betimlenmesinin her bir safhasında, kurbanların kaderi, tutumları ve bazen de aldıkları inisiyatiflere büyük önem atfedilmektedir. Aslında, eğer bu geçmişi anlamak istiyorsak, onların sesi elzemdir.³ Zira bilineni ve *bilinebileceği* ortaya çıkara-

2 Önceki yaklaşımın ilk örneklerinden biri, Raul Hilberg, *The Destruction of the European Jews*, Chicago, 1961; ikincisine en iyi örnek, Lucy S. Dawidowicz, *The War Against the Jews, 1933-1945*, New York, 1975.

3 Kurbanların yaşamlarını ve içinde yaşadıkları toplumun bazı tutumlarını ortaya koyarken çoğu

çak olan bu sestir; tamamıyla yeni ve düpedüz ürkütücü bir gerçeklikle yüz yüze gelen insanlığın, hem kavrayış berraklığını hem de mutlak körlüğünü aktaran yegâne ses onlarınkidir. Bu kitapta kurbanların daimi varlığı, zaten tarihsel bir zorunluluk olmasının yanı sıra, Nazi eylemlerini bütünsel bir bakış açısına yerleştirme amacı taşır.

Nazi kitle kıyımının gerçekleştiği genel tarihsel bağlamı şekillendiren unsurları teşhis etmek yeterince kolaydır. “Nihai Çözüm”ün yöntem ve kapsamını bunlar belirlemiştir; ayrıca, imhaya giden yolu açan dönemin genel iklimine de katkıları olmuştur. Bu noktada şunlara değinmek yeterli olacaktır: 19. yüzyılın sonunda su yüzüne çıkan ve Birinci Dünya Savaşı (ile Rus Devrimi'nin) sonrasında zirvesine ulaşan ideolojik radikalleşme – bunun temel itici dürtüsü, koyu milliyetçilik ve azgın anti-Marksizmdir (sonradan anti-Bolşevizm); savaşın getirdiği yeni endüstriyel kitle kıyımları boyutu; modern toplumların kullandığı, giderek artan teknolojik ve bürokratik denetim; Nazizmin dominant bir boyutunu oluşturan modernitenin önemli özellikleri.⁴ Yine de, Holocaust'a zemin hazırlanmasında bu koşullar ne kadar elzem olsa da –ve böylelikle bu tarihin tamamlayıcı bir parçası olsalar da– zulümden imhaya doğru olayların akışını şekillendiren gerekli unsurlar demetini sadece onlar oluşturmaz.

Bu sürece bağlı olarak, Nazi rejiminin anti-Yahudi yaptırımlarının doğusunda ve tatbikinde Hitler'in kişisel rolünü ve ideolojisinin işlevini vurguladım. Bu durum, hiçbir şekilde, sadece muktedir liderin rolüne (ve sorumluluğuna) vurgu yapan, eski indirgemeci yorumlara bir dönüş olarak görülmemelidir. Ancak zaman içinde, bunun aksi ucundaki yorumlar, kanımca, fazla ileri gitmiştir. Nazizmi yönlendiren, rakip bürokrasilerin ya da parti içi güç odaklarının kaotik çekişmesi değildir, anti-Yahudi politikalarının plan-

örneği gündelik hayattan aldım. Bu itibarla ve kitapta öne çıkarılan bazı diğer hususlar konusunda, 1980'lerin sonundaki tartışmada eleştirdiğim Martin Broszat'ın bazı yaklaşımlarını kabul ediyorum. Yine de, *Volksgemeinschaft*'dan ziyade kurbanların gündelik hayatına vurgu yapan Nasyonal Sosyalizm tarihselleştirmesinin tuzaklarından kaçınmaya çalıştım. Tartışma için bkz. Martin Broszat, “A Plea for the Historicization of National Socialism”, Baldwin, *Reworking the Past*; Saul Friedländer, “Some Thoughts on the Historicisation of National Socialism”, a.g.e.; Martin Broszat ve Saul Friedländer, “A Controversy about the Historicisation of National Socialism”, a.g.e.

- 4 Daha geniş bağlamın önemi konusunda bkz. Omer Bartov, *Murder in Our Midst: The Holocaust, Industrial Killing, and Representation*, New York, 1996. Böylesi bir modernitenin “Nihai Çözüm”ün doğuşu üzerindeki etkileriyle ilgili olarak, birçok diğer çalışmanın yanı sıra bkz. Detlev J. K. Peukert, “The Genesis of the ‘Final Solution’ from the Spirit of Science”, yay. haz. Thomas Childers ve Jane Caplan, *Reevaluating the Third Reich*, New York, 1993; Zygmunt Bauman, *Modernity and the Holocaust*, New York, 1989; Götz Aly ve Susanne Heim, *Vordenker der Vernichtung: Auschwitz und die deutschen Pläne für eine neue europäische Ordnung*, Hamburg, 1991. Nazizm tarihindeki ilgili konuların harika bir sunumu için bkz. yay. haz. Michael Burleigh, *Confronting the Nazi Past: New Debates on Modern German History*, Londra, 1996.

lanması da sadece teknokratlarının maliyet-yarar hesaplamalarına bırakılmış değildir.⁵ Tüm temel kararlarda rejim Hitler'e bel bağlamıştır. Özellikle Yahudiler söz konusu olduğunda Hitler'i yönlendiren, demagoglara özgü hesaplı bir plandan öte bir şey ifade etmeyen ideolojik saplantılar olmuştur; yani, fazlasıyla özgün bir ırkçı anti-Semitizmi en aşırı ve radikal ucuna taşımıştır. Hitler'in dünya görüşünün bu kendine özgü yönünü ben "arındırıcı anti-Semitizm" diye adlandırıyorum; farklıdır, ancak Hıristiyan Avrupa genelinde yaygın olan diğer anti-Yahudi nefret damarlarından türetilmiştir ve ayrıca bildik Alman ve Avrupa ırkçı anti-Semitizm çeşitlerinden de farklıdır. Hitler'in Yahudileri imha etme nihai kararına yol açan, Nazi liderinin parti çekirdeği ile paylaştığı bu arındırıcı boyuttur, kanlı bir öfke ile "idealist hedef" sentezidir.⁶

Hitler'in politikalarını şekillendiren sadece ideoloji değildir ve burada sunulan değerlendirme, Führer ile içinde faaliyet gösterdiği sistem arasındaki etkileşimin izini sürer. Nazi liderinin kararları partiden ve devlet kurumlarından bağımsız alınmamıştır. Özellikle rejimin ilk yıllarındaki girişimleri sadece kendi dünya görüşü tarafından değil ama aynı zamanda içsel baskıların, bürokratik sınırlamaların, o dönemdeki genel Alman düşüncesinin ve hatta dış hükümetlerin ve dış düşünce odaklarından gelen tepkilerin etkisine göre şekillenmiştir.⁷

Hitler'in ideolojik saplantısında parti ve halk ne ölçüde pay sahibidir? "Arındırıcı anti-Semitizm" parti seçkinleri arasında yaygındı. Yakın tarihli araştırmalar, anti-Yahudi politikaların uygulanmasında merkezî bir rol oynayacak olan, mesela Reinhard Heydrich'in SS Güvenlik Servisi (Sicherheitsdienst ya da SD) gibi kurumlarında, böylesi aşırı anti-Semitizm örneklerinin az rastla-

5 Nazi radikalleşmesinin temelinde içsel çekişmeleri gören yaklaşım konusunda esas olarak Hans Mommsen'in çalışmalarına bakılmalıdır; özellikle de "The Realization of the Unthinkable", *From Weimar to Auschwitz*, Princeton, N.J., 1991. "Nihai Çözüm"ü tetikleyen teknokratların maliyet-yarar hesapları olduğu görüşü ile ilgili olarak bkz. Aly ve Heim, *Vordenker der Vernichtung*.

6 Daha sonra göstereceğim gibi, arındırıcı anti-Semitizm, Daniel Jonah Goldhagen'in *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust*, New York, 1996 kitabında ifade edilen "dışlayıcı anti-Semitizm"den farklıdır. Ayrıca, önceleri küçük bir azınlık tarafından ve daha sonra Üçüncü Reich'ta da toplumun çoğunluğu tarafından değil partinin bir bölümü ve lideri tarafından paylaşılan bir ideolojik eğilimi ifade eder.

7 Hitler'in, kendi ideolojik dürtülerinin ve içinde faaliyet gösterdiği sistemin sınırlamalarının arasındaki etkileşime yaptığım vurgu nedeniyle, yaklaşımımın "maksatçılık" ile özdeşleşmesinden çekiniyorum. Dahası, otuzlu yıllarda tüm önemli anti-Yahudi adımlara Hitler karar verirken ve uygulanma ayrıntılarına müdahale ederken, daha sonraları talimatlarıyla, imhanın somut safhalarının uygulanmasında aslarına daha fazla alan açıyordu. Hitler'in Almanlar üzerindeki etkisine gelince, bu konu birçok araştırmacının ve önemli biyografinin ana teması olmuştur. Hem Hitler'in karizmatik etkisi hem de halkla etkileşiminin kapsamlı bir ele alması için özellikle bkz. J. P. Stern, *Hitler, The Fuhrer and the People*, Glasgow, 1975 ve Ian Kershaw, *Hitler*, Londra, 1991.

nır bir durum olmadığını da gösterdi.⁸ Partili radikallere gelince, onları genellikle harekete geçiren, ifadesini aşırı anti-Yahudi girişimlerde bulan sosyal ve ekonomik kızgınlıklardı. Diğer bir deyişle, parti içinde ve daha sonra göreceğimiz gibi bazen de dışında, Hitler'in şahsi dürtülerini taşıyacak/aktaracak ve yayacak kadar güçlü, uzlaşmaz anti-Semit odaklar mevcuttu. Yine de geleneksel seçkinler arasında ve daha geniş toplum kesimlerinde anti-Yahudi tutumlar daha çok zımnî göz yumma ya da değişen derecelerde rıza gösterme ile sınırlı kalıyordu.

Alman nüfusunun büyük çoğunluğu, savaştan çok daha önce Yahudilere karşı giderek artan şiddette uygulanan yaptırımların bütünüyle farkında olsa da, çok küçük itiraz alanları oluşuyordu (ve bunlar neredeyse tamamen ekonomik ve özellikle de dinî-ideolojik sebeplere dayanıyordu). Geleneksel anti-Semitizmin çeşitli biçimlerinden şüphesiz etkilenen ve Yahudilere yönelik ayrımcılığı kolayca kabul eden Alman halkının büyük bölümü, onlara yönelik yaygın şiddetten uzak duruyor, ne Reich'tan kovulmalarını ne de fiziksel olarak yok edilmelerini destekliyordu. Sovyetler Birliği'ne saldırının ardından, artık topyekûn imha kararı verildikten sonra, öldürme operasyonlarında yer alan yüz binlerce sıradan Alman (fazla hararetle SS birimlerinden farklı olarak), ortalık yerde çalışmakta olan katliam makinesinin gönüllü operatörü hâline gelen yine çok sayıda "sıradan" Avusturyalı, Romen, Ukraynalı ve diğer Avrupalılardan farklı davranmıyordu. Her durumda, bunun farkında olsunlar ya da olmasınlar, Alman ve Avusturyalı katillerin aklını çelen rejimin amansız anti-Yahudi propagandasıydı; toplumun her çatlağına sızılıyordu ve sloganlarının en azından kısmen benimsenmesi de esas olarak Doğu'daki savaş bağlamında gerçekleşiyordu.⁹

Rejimin işleyişi üzerinde Hitler ve ideolojisinin sahip olduğu belirleyici etkinin altını çizmekten kastım, hiçbir şekilde, Auschwitz'in Hitler'in iktidarı ele geçirmesinin önceden belirlenmiş bir sonucu olduğunu ima etmek değildir. Otuzların anti-Yahudi politikaları kendi bağlamlarında değerlendirilmedir. Hatta Hitler'in kanlı öfkesi ve siyasal görüş alanında en aşırı seçenekleri göz önüne alması, Almanların Sovyetler Birliği'ne saldırmasından önceki yıllarda topyekûn imhaya dair bir planın varlığını göstermez. Ancak aynı zamanda, yolun sonunu da hiçbir tarihci yok sayamaz. Vahim sonuca evrilmek

8 Bu konuya eğilen çalışmalar, Michael Wildt, *Die Judenpolitik des SD 1935 bis 1938*, Münih, 1996 ve Ulrich Herbert, *Best. Biographische Studien über Radikalismus, Weltanschauung und Vernunft 1903-1989*, Bonn, 1996. Bu tema Altıncı Bölüm'de tartışılacaktır.

9 Buradaki gönderme birbirine zıt iki tezdir; Christopher R. Browning, *Ordinary Men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland*, New York, 1992 ve Goldhagen, *Hitler's Willing Executioners*. Konu ikinci ciltte daha detaylı tartışılacaktır. Nazi ideolojisinin çeşitli Wehrmacht birimleri üzerindeki etkisi ve Doğu cephesindeki savaşın aşırı barbarlığı ile ilişkisi de bu bağlamda ele alınmalıdır. Bu konuda esas olarak bakılması gereken kaynak, Omer Bartov, *Hitler's Army: Soldiers, Nazis and War in the Third Reich*, New York, 1991.

sürecinde rol oynadığını bildiğimiz geçmiş unsurlara önem vermemiz de bu nedenledir. Nazi Almanyası'nın tarihi sadece savaş yıllarının ve acımasızlığının perspektifinden yazılmamalı, aynı zamanda o dönem boyunca olanların ağır gölgesiyle karanlığa bürünen savaş öncesi yıllar da hesaba katılmalıdır zira bu durumda tarihçiler daha sonraki olguların, kanıtların tartılmasını ve tarihin genel akışının değerlendirilmesini etkilemediğini iddia edemez.¹⁰ Nazi rejiminin işlediği suçlar ne sadece bazı rastlantısal, istem dışı, fark edilemez, birbiri ile ilişkisiz olguların kaotik bir araya gelişidir ne de önceden belirlenmiş şeytani bir senaryodur; bir araya gelen unsurların sonucudur, bazı tasarılar ve beklenmedik durumların, elle tutulur sebepler ve tesadüflerin kesişmesinin sonucudur. Genel ideolojik hedefler ve taktik politika kararları birbirini güçlendirmiş ve koşulların değişmesiyle daha radikal hareketlere açık hâle gelmiştir.

En temel düzeyde, bu iki ciltlik değerlendirme olguların kronolojik akışını izleyecektir: Birinci cilt, savaş öncesi gelişmeleri; ikinci cilt ise savaşla vardığı korkunç zirveyi. Bu zaman diliminin bütünü, süreklilikleri aydınlatırken büyük değişim kaynaklarına da işaret eder; metnin, istikrarlı bir kronolojik süreç içinde yön değiştirmelerini mümkün hâle getirir. Bu tür yön değiştirmeler, yaklaşımının gerekli kıldığı perspektif farklılıklarının sonucudur ancak aynı zamanda başka bir tercihe de işaret eder: Bu özel geçmişî “yumuşatma” ve kusursuz açıklamalar ve standart hükümlerle etkisini azaltma eğilimimizi engelleyecek olan yabancılaşma duygusunu yaratmak amacıyla, tamamıyla farklı gerçeklik düzeylerini yan yana getirmek – mesela, yüksek-seviyeli anti-Yahudi politika tartışmaları ve düşünceleri ile rutin zulüm görüntülerinin yan yana getirilmesi. Bu yabancılaşma duygusu, en azından otuzlu yıllar boyunca, hem saçma hem de kaygı verici bir gerçekliğin, soğuk bir normalliğin yaldızı ile kaplanmış tümüyle grotesk ve soğuk bir dünyanın, rejimin bahtsız kurbanlarınca nasıl algılandığını yansıtıyormuş gibi geliyor bana.

Kurbanlar, “Nihai Çözüm”e varacak süreç tarafından yutulduğu andan itibaren, kolektif yaşamları –kısa süren bir kaynaşma artışının ardından– parçalanmaya başladı. Ardından, bu kolektif tarih, imha edilmelerinin yönetsel ve kanlı yaptırımları tarihi ve bu durumun soyut istatistiksel ifadesi ile birleşti. Kurtarılabilen yegâne somut tarih, kişisel hikâyeler ile taşınanlardı. Bütünlüğün parçalanması aşamasından sürgün ve ölüme gitmenin tarihi yazılacaksa, bu tarih bireysel kader anlatılarının bir araya getirilmesi ile ifade edilmelidir.

10 Bkz. Martin Broszat, “A Plea”, Baldwin, *Reworking the Past*.